

दशक पहिला

॥ श्रीराम ॥

श्रोते पुसती कोण ग्रंथ । काय बोलिलें जी येथ ।

श्रवण केलियाणें प्राप्त । काय आहे ॥ १॥

ग्रंथा नाम दासबोध । गुरुशिष्यांचा संवाद ।

येथ बोलिला विशद । भक्तिमार्ग ॥ २॥

नवविधा भक्ति आणि ज्ञान । बोलिलें वैराग्याचें लक्षण ।

बहुधा अध्यात्म निरोपण । निरोपिलें ॥ ३॥

भक्तिचेन योगें देव । निश्चयें पावती मानव ।

ऐसा आहे अभिप्राव । ईये ग्रंथीं ॥ ४॥

मुख्य भक्तीचा निश्चयो । शुद्धज्ञानाचा निश्चयो ।

आत्मस्थितीचा निश्चयो । बोलिला असे ॥ ५॥

शुद्ध उपदेशाचा निश्चयो । सायोज्यमुक्तीचा निश्चयो ।

मोक्षप्राप्तीचा निश्चयो । बोलिला असे ॥ ६॥

शुद्धस्वरूपाचा निश्चयो । विदेहस्थितीचा निश्चयो ।

अलिप्तपणाचा निश्चयो । बोलिला असे ॥ ७॥

मुख्य देवाचा निश्चयो । मुख्य भक्ताचा निश्चयो ।

जीवशिवाचा निश्चयो । बोलिला असे ॥ ८॥

मुख्य ब्रह्माचा निश्चयो । नाना मतांचा निश्चयो ।

आपण कोण हा निश्चयो । बोलिला असे ॥ ९॥

मुख्य उपासनालक्षण । नाना कवित्वलक्षण ।

नाना चातुर्यलक्षण । बोलिलें असे ॥ १०॥

मायोद्भवाचें लक्षण । पंचभूतांचे लक्षण ।

कर्ता कोण हें लक्षण । बोलिलें असे ॥ ११॥

नाना किंत निवारिले ॥ नाना संशयो छेदिले ।

नाना आशंका फेडिले । नाना प्रश्न ॥ १२॥

ऐसें बहुधा निरोपिलें । ग्रंथगर्भी जें बोलिलें ।

तें अवघेंचि अनुवादलें । न वचे किं कदा ॥ १३॥

तथापि अवघा दासबोध । दशक फोडून केला विशद ।

जे जे दशर्कींचा अनुवाद । ते ते दशर्कीं बोलिला ॥ १४॥

नाना ग्रंथांच्या समती । उपनिषदें वेदांत श्रुती ।

आणि मुख्य आत्मप्रचीती । शास्त्रेंसहित ॥ १५॥

नाना समतीअन्वये । म्हणौनी मिथ्या म्हणतां न ये ।

तथापि हें अनुभवासि ये । प्रत्यक्ष आतां ॥ १६॥

मत्सरें यासी मिथ्या म्हणती । तरी अवघेचि ग्रंथ उछेदती ।

नाना ग्रंथांच्या समती । भगवद्वाक्यें ॥ १७॥

शिवगीता रामगीता । गुरुगीता गर्भगीता ।

उत्तरगीता अवधूतगीता । वेद आणी वेदांत ॥ १८॥

भगवद्गीता ब्रह्मगीता । हंसगीता पाण्डवगीता ।

गणेशगीता येमगीता । उपनिषदें भागवत ॥ १९॥

इत्यादिक नाना ग्रंथ । समतीस बोलिले येथ ।

भगवद्वाक्ये येथार्थ । निश्चयेंसीं ॥ २०॥

भगवद्दृचनीं अविश्वासे । ऐसा कोण पतित असे ।

भगवद्वाक्याविरहित नसे । बोलणे येथीचें ॥ २१॥

पूर्णग्रंथ पाहिल्याविण । उगाच ठेवी जो दूषण ।

तो दुरात्मा दुराभिमान । मत्सरें करी ॥ २२॥

अभिमानें उठे मत्सर । मत्सरें ये तिरस्कार ।

पुढें क्रोधाचा विकार । प्रबळे बळें ॥ २३॥

ऐसा अंतरी नासला । कामक्रोधें खवळला ।

अहंभावे पालटला । प्रत्यक्ष दिसे ॥ २४॥

कामक्रोधें लिथाडिला । तो कैसा म्हणावा भला ।

अमृतसेवितांच पावला । मृत्युराहो ॥ २५॥

आतां असो हें बोलणें । अधिकारासारिखें घेणें ।

परंतु अभिमान त्यागणें । हें उत्तमोत्तम ॥ २६॥

मागां श्रोतीं आक्षेपिलें । जी ये ग्रंथीं काय बोलिलें ।

तें सकळहि निरोपिलें । संकळीत मार्गे ॥ २७॥

आतां श्रवण केलियाचें फळ । क्रिया पालटे तत्काळ ।

तुटे संशयाचें मूल । येकसरं ॥ २८॥

मार्ग सांपडे सुगम । न लगे साधन दुर्गम ।

सायोज्यमुक्तीचें वर्म । ठांडं पडे ॥ २९॥

नासे अज्ञान दुःख भ्रांती । शीघ्रचि येषं ज्ञानप्राप्ती ।

ऐसी आहे फलश्रुती । ईये ग्रंथीं ॥ ३०॥

योगियांचे परम भाग्य । आंगीं बाणे तें वैराग्य ।

चातुर्य कळे यथायोग्य । विवेकेंसहित ॥ ३१॥

भ्रांत अवगुणी अवलक्षण । तेंचि होती सुलक्षण ।

धूर्त तार्किक विचक्षण । समयो जाणती ॥ ३२॥

आळसी तेचि साक्षपी होती । पापी तेचि प्रस्तावती ।

निंदक तेचि वंदूं लागती । भक्तिमार्गासी ॥ ३३॥

बद्धची होती मुमुक्षु । मूर्ख होती अतिदक्ष ।

अभक्तची पावती मोक्ष । भक्तिमार्गे ॥ ३४॥

नाना दोष ते नासती । पतित तेचि पावन होती ।

प्राणी पावे उत्तम गती । श्रवणमात्रें ॥ ३५॥

नाना धोकें देहबुद्धीचे । नाना किंत संदेहाचे ।

नाना उद्वेग संसाराचे । नासती श्रवणें ॥ ३६॥

ऐसी याची फलश्रुती । श्रवणें चुके अधोगती ।

मनास होय विश्रांती । समाधान ॥ ३७॥

जयाचा भावार्थ जैसा । तयास लाभ तैसा ।

मत्सर धरी जो पुंसा । तयास तेंचि प्राप्त ॥ ३८॥

इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे

ग्रंथारंभलक्षणनाम समास पहिला ॥ १॥

समास दुसरा : गणेशस्तवन

॥ श्रीराम ॥

ॐ नमोजि गणनायेका । सर्व सिद्धिफलदायेका ।

अज्ञानभ्रांतिछेदका । बोधरूपा ॥ १॥

माझिये अंतरीं भरावें । सर्वकाल वास्तव्य करावें ।

मज वाग्नुंच्यास वदवावें । कृपाकटाक्षेंकरूनी ॥ २॥

तुझिये कृपेचेनि बलें । वितुळती भ्रांतीचीं पडलें ।

आणी विश्वभक्षक कालें । दास्यत्व कीजे ॥ ३॥

येतां कृपेची निज उडी । विघ्नें कापती बापुडीं ।

होऊन जाती देशधडी । नाममात्रे ॥ ४॥

म्हणौन नामे विघ्नहर । आम्हां अनाथांचे माहेर ।

आदिकरूनी हरीहर । अमर वंदिती ॥ ५॥

वंदूनियां मंगलनिधी । कार्य करितां सर्वसिद्धी ।

आघात अडथाले उपाधी । बाधूं सकेना ॥ ६॥

जयाचें आठवितां ध्यान । वाटे परम समाधान ।

नेत्रीं रिघोनियां मन । पांगुले सर्वांगी ॥ ७॥

सगुण रूपाची टेव । माहा लावण्य लाघव ।

नृत्यकरितां सकळ देव । तटस्त होती ॥ ८॥

सर्वकाल मदोन्मत्त । सदा आनंदे डुल्लत ।

हरुषें निर्भर उदित । सुप्रसन्नवदनु ॥ ९॥

भव्यरूप वितंड । भीममूर्ति माहा प्रवंड ।

विस्तीर्ण मस्तकीं उदंड । सिंधूर चर्चिला ॥ १०॥

नाना सुगंध परिमळें । थबथबा गळती गंडस्थळें ।

तेथें आलीं षट्पदकुळें । झुंकारशब्दें ॥ ११॥

मुर्डीव शुंडादंड सरळे । शोभे अभिनव आवाळें ।

लंबित अधर तिक्षण गळे । क्षणक्षणा मंदसत्वी ॥ १२॥

चौदा विद्यांचा गोसांवी । हरस्व लोचन ते हिलावी ।

लवलवित फडकावी । फडै फडै कर्णथापा ॥ १३॥

रत्नखचित मुगुटीं झळाळ । नाना सुरंग फांकती कीळ ।

कुंडलें तळपती नीळ । वरी जडिले झमकती ॥ १४॥

दंत शुभ्र सदट । रत्नखचित हेमकट्ट ।

तया तळवटीं पत्रें नीट । तळपती लघु लघु ॥ १५॥

लवथवित मलपे दोंद । वेष्टित कट्ट नागबंद ।

क्षुद्र घंटिका मंद मंद । वाजती झणत्कारें ॥ १६॥

चतुर्भुजलंबोदर । कासे कासिला पितांबर ।

फडके दोंदिचा फणीवर । धुधूकारटाकी ॥ १७॥

डोलवी मस्तक जिव्हा लाली । घालून बैसला वेटाली ।

उभारोनि नाभिकमळीं । टकमकां पाहे ॥ १८॥

नाना याति कुशुममाला । व्याळपरियंत रुळती गळां ।

रत्नजडित हृदयकमला- । वरी पदक शोभे ॥ १९॥

शोभे फरश आणी कमल । अंकुश तिक्षण तेजाळ ।

येके करीं मोदकगोल । तयावरी अति प्रीति ॥ २०॥

नट नाट्य कला कुंसरी । नाना छंदें नृत्यकरी ।

टाळ मृदांगभरोवरी । उपांग हुंकारे ॥ २१॥

स्थिरता नाहीं येक क्षण । चपळविशई अब्रगण ।

साअजिरी मूर्ति सुलक्षण । लावण्यखाणी ॥ २२॥

रुणझुणा वाजती नेपुरें । वांकी बोभाटती गजरें ।

घागरियासहित मनोहरें । पाउलें दोनी ॥ २३॥

ईश्वरसभेसी आली शोभा । दिव्यांबरांची फांकली प्रभा ।

साहित्यविशई सुल्लभा । अष्टनायका होती ॥ २४॥

ऐसा सर्वांगे सुंदरु । सकळ विद्यांचा आगरु ।

त्यासी माझा नमस्कारु । साष्टांग भावें ॥ २५॥

ध्यान गणेशाचें वर्णितां । मतिप्रकाश होये भ्रांता ।

गुणानुवादश्रवण करितां । वोळे सरस्वती ॥ २६॥

जयासि ब्रह्मादिक वंदिती । तेथें मानव बापुडे किती ।

असो प्राणी मंदमती । तेहीं गणेश चिंतावा ॥ २७॥

जे मूर्ख अवलक्षण । जे कां हीणाहूनि हीण ।

तेचि होती दक्ष प्रविण । सर्वविशई ॥ २८॥

ऐसा जो परम समर्थ । पूर्ण करी मनोरथ ।

सप्रवीत भजनस्वार्थ । कल्लौ वंडीविनायेकौ ॥ २९॥

ऐसा गणेश मंगळमूर्ती । तो म्यां स्तविला येथामति ।

वांच्या धरूनि चितीं । परमार्थाची ॥ ३०॥

इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे

गणेशस्तवननाम समास दुसरा ॥ २॥

समास तिसरा : शारदास्तवन

॥ श्रीराम ॥

आतां वंदीन वेदमाता । श्रीशारदा ब्रह्मसुता ।

शब्दमूल वाग्देवता । माहं माया ॥ १॥

जे उठवी शब्दांकुर । वदे वैखरी अपार ।
जे शब्दाचें अभ्यांतर । उकलून दावी ॥ २॥
जे योगियांची समाधी । जे धारिष्ठांची कृतबुद्धी ।
जे विद्या अविद्या उपाधी । तोडून टाकी ॥ ३॥
जे महापुरुषाची भार्या । अति सलग्न अवस्था तुर्या ।
जयेकरितां महत्कार्या । प्रवर्तले साधु ॥ ४॥
जे महंतांची शांती । जे ईश्वराची निज शक्ती ।
जे ज्ञानियांची विरक्ती । नैराशशोभा ॥ ५॥
जे अनंत ब्रह्माडें घडी । लीळाविनोदेंचि मोडी ।
आपण आदिपुरुषीं दडी । मारून राहे ॥ ६॥
जे प्रत्यक्ष पाहातां आडळे । विचार घेतां तरी नाडळे ।
जयेचा पार न कळे । ब्रह्मादिकांसी ॥ ७॥
जे सर्व नाटक अंतर्कळा । जाणीव स्फूर्ती निर्मळा ।
जयेचेनी स्वानंदसोहळा । ज्ञानशक्ती ॥ ८॥
जे लावण्यस्वरूपाची शोभा । जे परब्रह्मसूर्याची प्रभा ।

जे शब्दीं वदोनि उभा । संसार नासी ॥ ९॥

जे मोक्षश्रिया माहांमंगला । जे सत्रावी जीवनकला ।

हे सत्त्वलीला सुसीतला । लावण्यखाणी ॥ १०॥

जे अवेक्त पुरुषाची वेत्ती । विस्तारें वाढली इच्छाशक्ती ।

जे कळीकालाची नियंती । सद्गुरुकृपा ॥ ११॥

जे परमार्थमार्गी चाविचार- । निवडून, दावी सारासार ।

भवसिंधूचा पैलपार । पाववी शब्दबलें ॥ १२॥

ऐसी बहुवेषें नटली । माया शारदा येकली ।

सिद्धवि अंतरी संचली । चतुर्विधा प्रकारें ॥ १३॥

तींहीं वाचा अंतरीं आलें । तें वैश्वरिया प्रगट केलें ।

म्हणौन कर्तुत्वजितुकें जालें । तें शारदागुणें ॥ १४॥

जे ब्रह्मादिकांची जननी । हरीहर जयेपासुनी ।

सृष्टिचचालोक तिनी । विस्तार जयेचा ॥ १५॥

जे परमार्थाचें मूल । नांतरी सद्दिद्याची केवळ ।

निवांत निर्मळ निश्चळ । स्वरूपस्थिती ॥ १६॥

जे योगियांचे ध्यानीं । जे साधकांचे चिंतनीं ।

जे सिद्धांचे अंतःकर्णीं । समाधिरूपें ॥ १७॥

जे निर्गुणाची वोलखण । जे अनुभवाची खूण ।

जे व्यापकपणें संपूर्ण । सर्वाघटीं ॥ १८॥

शास्त्रें पुराणें वेद श्रुति । अखंड जयेचें स्तवन करिती ।

नाना रूपीं जयेसी स्तविती । प्राणीमात्र ॥ १९॥

जे वेदशास्त्रांची महिमा । जे निरोपमाची उपमा ।

जयेकरितां परमात्मा । ऐसें बोलिजे ॥ २०॥

नाना विद्या कळा सिद्धी । नाना निश्चयाची बुद्धी ।

जे सूक्ष्म वस्तूची शुद्धी । ज्ञेयीमात्र ॥ २१॥

जे हरिभक्तांची निजभक्ती । अंतरनिष्ठांची अंतरस्तिथी ।

जे जीवन्मुक्तांची मुक्ती । सायोज्यता ते ॥ २२॥

जे अनंत माया वैष्णवी । न कळे नाटक लाघवी ।

जे थोराथोरासी गोवी । जाणपणें ॥ २३॥

जें जें दृष्टीनें देखिलें । जें जें शब्दें वोलखिलें ।

जें जें मनास भासलें । तितुकें रूप जयेवें ॥ २४॥

स्तवन भजन भक्ति भाव । मायेंवाचून नाहीं ठाव ।

या वचनाचा अभिप्राव । अनुभवी जाणती ॥ २५॥

म्हणौनी थोरहुनि थोर । जे ईश्वराचा ईश्वर ।

तयेसी माझा नमस्कार । तदांशेंचि आतां ॥ २६॥

इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे

शारदास्तवननाम समास तिसरा ॥ ३॥

समास चवथा : सद्गुरुस्तवन

॥ श्रीराम ॥

आतां सद्गुरु वर्णविना । जेथें माया स्पर्शो सकेना ।

तें स्वरूप मज अज्ञाना । काये कळे ॥ १॥

न कळे न कळे नेति नेति । ऐसें बोलतसे श्रुती ।

तेथें मज मूर्खाची मती । पवाडेल कोठें ॥ २॥

मज न कळे हा विचारु । दुःहूनि माझा नमस्कारु ।

गुरुदेवा पैलपारु। पाववीं मज ॥ ३॥

होती स्तवनाची दुरशा। तुटला मायेचा भर्वसा।

आतां असाल तैसे असा। सद्गुरु स्वामी ॥ ४॥

मायेच्या बलें करीन स्तवन। ऐसें वांछित होतें मन।

माया जाली लज्यायमान। काय करूं ॥ ५॥

नातुडे मुख्य परमात्मा। म्हणौनी करावी लागे प्रतिमा।

तैसा मायायोगें महिमा। वर्णीन सद्गुरूचा ॥ ६॥

आपल्या भावासारिखा मनीं। देव आठवावा ध्यानीं।

तैसा सद्गुरु हा स्तवनीं। स्तऊं आतां ॥ ७॥

जय जया जि सद्गुरुराजा। विश्वंभरा बिश्वबीजा।

परमपुरुषा मोक्षध्वजा। दीनबंधु ॥ ८॥

तुझीयेन अभयंकरें। अनावर माया हे वोसरे।

जैसें सूर्यप्रकाशें अंधारें। पळोन जाये ॥ ९॥

आदित्यें अंधकार निवारे। परंतु मागुतें ब्रह्मांड भरे।

नीसी जालियां नंतरें। पुढां काळोखें ॥ १०॥

तैसा नव्हे स्वामीराव । करी जन्ममृत्यवाव ।

समूळ अज्ञानाचा ठाव । पुसूनटाकी ॥ ११॥

सुवर्णाचें लोहो कांहीं । सर्वथा होणार नाहीं ।

तैसा गुरुदास संदेहीं । पडोंचि नेणे सर्वथा ॥ १२॥

कां सरिता गंगेसी मिळाली । मिळणी होतां गंगा जली ।

मग जरी वेगळी केली । तरी होणार नाहीं सर्वथा ॥ १३॥

परी ते सरिता मिळणीमार्गें । वाहाळ मानिजेत जर्गें ।

तैसा नव्हे शिष्य वेगें । स्वामीच होये ॥ १४॥

परीस आपणा ऐसें करीना । सुवर्णें लोहो पालटेना ।

उपदेश करी बहुत जना । अंकित सद्गुरूचा ॥ १५॥

शिष्यास गुरुत्व प्राप्त होये । सुवर्णें सुवर्ण करितां न ये ।

म्हणौनी उपमा न साहे । सद्गुरूसी परिसाची ॥ १६॥

उपमे द्यावा सागर । तरी तो अत्यंतची क्षार ।

अथवा म्हणों क्षीरसागर । तरी तो नासेल कल्पांतीं ॥ १७॥

उपमे द्यावा जरी मेरु । तरी तो जड पाषाण कठोरु ।

तैसा नव्हे कीं सद्गुरु। कोमळ दिनाचा ॥ १८॥

उपमे म्हणों गगन। तरी गगनापरीस तें निर्गुण।

या कारणें दृष्टांत हीण। सद्गुरुस गगनाचा ॥ १९॥

धीरपणे। म् उपमूं जगती। तरी हेहि खचेल कल्पांतीं।

म्हणौन धीरत्वास दृष्टांतीं। हीण वसुंधरा ॥ २०॥

आतां उपमावा गभस्ती। तरी गभस्तीचा प्रकाश किती।

शास्त्रें मर्यादा बोलती। सद्गुरु अमर्याद ॥ २१॥

म्हणौनी उपमे उणा दिनकर। सद्गुरुज्ञानप्रकाशथोर।

आतां उपमावा फणीवर। तरी तोहि भाखाही ॥ २२॥

आतां उपमे द्यावें जळ। तरी तें काळांतरीं आटेल सकळ।

सद्गुरुरूप तें निश्चळ। जाणार नाहीं ॥ २३॥

सद्गुरुसी उपमावे। म् अमृत। तरी अमर धरिती मृत्यपंथ।

सद्गुरुकृपायथार्थ। अमर करी ॥ २४॥

सद्गुरुसी म्हणावें कल्पतरु। तरी हा कल्पनेतीत विचारु।

कल्पवृक्षाचा अंगिकारु। कोण करी ॥ २५॥

चिंता मात्र नाही मनीं । कोण पुसे चिंतामणी ।
कामधेनूचीं दुभर्णीं । निःकामासी न लगती ॥ २६॥
सद्गुरु म्हणों लक्ष्मीवंत । तरी ते लक्ष्मी नाशिवंत ।
ज्याचे द्वारीं असे तिष्ठत । मोक्षलक्ष्मी ॥ २७॥
स्वर्गलोक इंद्र संपती । हे काळांतरीं विटंबती ।
सद्गुरुकृपेची प्राप्ती । काळांतरीं चळेना ॥ २८॥
हरीहर ब्रह्मादिक । नाश पावती सकलिक ।
सर्वदा अविनाश येक । सद्गुरूपद ॥ २९॥
तयासी उपमा काय द्यावी । नाशिवंत सृष्टीआघवी ।
पंचभूतिक उठाठेवी । न चले तेथें ॥ ३०॥
म्हणौनी सद्गुरु वर्णविना । हे गे हेचि माझी वर्णना ।
अंतरस्थितीचिया खुणा । अंतर्निष्ठ जाणती ॥ ३१॥
इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे
सद्गुरुस्तवननाम समास चवथा ॥ ४॥

समास पांचवा : संतस्तवन

॥ श्रीराम ॥

आतां वंदीन सज्जन । जे परमार्थाचें अधिष्ठान ।

जयांचेनि गुह्यज्ञान । प्रगटे जर्नी ॥ १॥

जे वस्तु परम दुल्लभ । जयेचा अलभ्य लाभ ।

तेंचि होये सुल्लभ । संतसंगेकरूनी ॥ २॥

वस्तु प्रगटचि असे । पाहातां कोणासीच न दिसे ।

नाना साधर्नीं सायासैं । न पडे ठाई ॥ ३॥

जेथें परिक्षवंत ठकले । नांतरी डोळसचि अंध जाले ।

पाहात असताअंचि चुकले । निजवस्तूसी ॥ ४॥

हें दीपाचेनि दिसेना । नाना प्रकारें गवसेना ।

नेत्रांजनेंहि वसेना । दृष्टीपुढें ॥ ५॥

सोळां कळी पूर्ण शशी । दाखवू शकेना वस्तूसी ।

तीव्र आदित्य कळारासी । तोहि दाखवीना ॥ ६॥

जया सुर्याचेनि प्रकारें । ऊर्णतंतु तोहि दिसे ।

नाना सूक्ष्म पदार्थ भासे । अणुरेणादिक ॥ ७॥

चिरलें वाळाग्र तेंहि प्रकासी । परी तो दाखवीना वस्तूसी ।

तें ज्याचेनि साधकांसी । प्राप्त होये ॥ ८॥

जेथें आक्षेप आटले । जेथें प्रेत्न प्रस्तावले ।

जेथें तर्क मंदावले । तर्कितां निजवस्तूसी ।

वळे विवेकाची वेगडी । पडे शब्दाची बोबडी ।

जेथें मनाची तांतडी । कामा नये ॥ १०॥

जो बोलकेपणें विशेष । सहस्र मुखांचा जो शेष ।

तोहि सिणला निःशेष । वस्तु न संगवे ॥ ११॥

वेदे प्रकाशिलें सर्वही । वेदविरहित कांहीं नाहीं ।

तो वेद कोणासही । दाखवूं सकेना ॥ १२॥

तेवि वस्तु संतसंगें । स्वानुभवं कळें लागे ।

त्याचा महिमा वचनीं सांगे । ऐसा कवणु ॥ १३॥

विचित्र कळा ये मायेची । परी वोळखी न संगवे वस्तूची ।

मायातीता अनंताची । संत सोये सांगती ॥ १४॥

वस्तूसी वर्णिलें नवचे । तेंचि स्वरूप संतांचें ।
या कारणे वचनाचें । कार्य नाही ॥ १५॥
संत आनंदाचें स्थळ । संत सुखचि केवळ ।
नाना संतोषाचें मूळ । ते हे संत ॥ १६॥
संत विश्रांतीची विश्रांती । संत तृप्तीचीनिजतृप्ती ।
नांतरी भक्तीची फळश्रुती । ते हे संत ॥ १७॥
संत धर्माचें धर्मक्षेत्र । संत स्वरूपाचें सत्पात्र ।
नांतरी पुण्याची पवित्र । पुण्यभूमी ॥ १८॥
संत समाधीचें मंदिर । संत विवेकाचें भांडार ।
नांतरी बोलिजे माहेर । सायोज्यमुक्तीचें ॥ १९॥
संत सत्याचा निश्चयो । संत सार्थकाचा जयो ।
संतप्राप्तीचा समयो । सिद्धरूप ॥ २०॥
मोक्षश्रिया आळंकृत । ऐसे हे संत श्रीमंत ।
जीव दरिद्री असंख्यात । नृपतीकेले ॥ २१॥
जे समर्थपणें उदार । जे कां अत्यंत दानशूर ।

तयांचेनि हा ज्ञानविचार । दिधला न वचे ॥ २२॥

माहांगजे चक्रवर्ती । जाले आहेत पुढें होती ।

परंतु कोणी सायोज्यमुक्ती । देणार नाहीं ॥ २३॥

जें त्रैलोक्यीं नाहीं दान । तें करिती संतसज्जन ।

तयां संतांचें महिमान । काय म्हणौनी वर्णविं ॥ २४॥

जें त्रैलोक्याहून वेगळें । जें वेदश्रुतीसी नाकळे ।

तेंचि जयांचेनि वोळे । परब्रह्म अंतरीं ॥ २५॥

ऐसी संतांची महिमा । बोलिजे तितुकी उणी उपमा ।

जयांचेनि मुख्य परमात्मा । प्रगट होये ॥ २६॥

इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे

संतस्तवननाम समास पांचवा ॥ ५॥

समास सहावा : श्रोतेजनस्तवन

॥ श्रीराम् ॥

आतां वंदूं श्रोते जन । भक्त ज्ञानी संत सज्जन ।

विस्तृत योगी गुणसंपन्न । सत्यवादी ॥ १॥

येक सत्वाचे सागर । येक बुद्धीचे आगर ।

येक श्रोते वैरागर । नाना शब्दरत्नांचे ॥ २॥

जे नाना अर्थांबू ताचेभोक्ते । जे प्रसंगीं वक्त्याचे वक्ते ।

नाना संशयातें छेदिते । निश्चै पुरुष ॥ ३॥

ज्यांची धारणा अपार । जे ईश्वराचे अवतार ।

नांतरीं प्रत्यक्ष सुरवर । बैसले जैसे ॥ ४॥

किं हे ऋषेश्वरांची मंडळी । शांतस्वरूप सत्वागळी ।

जयांचेनि सभामंडळीं । परम शोभा ॥ ५॥

हृदई वेदगर्भ विलसे । मुखीं सरस्वती विलासे ।

साहित्य बोलतां जैसे । भासती देवगुरु ॥ ६॥

जे पवित्रपणें वैश्वानर । जे स्फूर्तिकिरणाचे दिनकर ।

ज्ञातेपणें दृष्टीसमोरे । ब्रह्मांड न ये ॥ ७॥

जे अखंड सावधान । जयांस त्रिकालाचें ज्ञान ।

सर्वकाल निराभिमान । आत्मज्ञानी ॥ ८॥

ज्यांचे दृष्टीखालून गेलें । ऐंसें कांहींच नाहीं उरलें ।

पदार्थमात्रांसी लक्षिलें । मनें जयांच्या ॥ ९॥

जें जें कांहीं आठवावें । तें तें तयांस पूर्वीच ठावें ।

तेथें काये अनुवादावें । ज्ञातेपणेंकरूनी ॥ १०॥

परंतु हे गुणग्राहिक । म्हणौन बोलतो निःशंक ।

भाग्यपुरुष काये येक । सेवीत नाहीं ॥ ११॥

सदा सेविती दिव्यान्नें । पालटाकारणें आवेट अन्नें ।

तैसींच माझीं वचनें । पराकृते ॥ १२॥

आपुले शक्तिनुसार । भावें पुजावा परमेश्वर ।

परंतु पुजूंनये हा विचार । कोठेंचि नाहीं ॥ १३॥

तैसा मी येक वाग्दुर्बळ । श्रोते परमेश्वरचि केवळ ।

यांची पूजा वाचाबरळ । करूं पाहे ॥ १४॥

वित्पती नाहीं कळा नाहीं । चातुर्य नाहीं प्रबंद नाहीं ।

भक्ति ज्ञान वैराग्य नाहीं । गौल्यता नाहीं वचनाची ॥ १५॥

ऐसा माझा वाग्विलास । म्हणौन बोलतो सावकाश ।

भावाचा भोक्ता जगदीश । म्हणौनियां ॥ १६॥

तुम्ही श्रोते जगदीशमूर्ति । तेथें माझी वित्पती किती ।

बुद्धिहीण अल्पमती । सलगी करितों ॥ १७॥

समर्थाचा पुत्र मूर्ख जर्गी । परी सामर्थ्य असे त्याचा आंगीं ।

तुम्हां संतांचा सलगी । म्हणौनि करितों ॥ १८॥

व्याघ्र सिंह भयानक । देखोनि भयावकित लोक ।

परी त्यांचीं पिलीं निःशंक । तयांपुढे खेळती ॥ १९॥

तैसा मी संतांचा अंकित । तुम्हां संतांपासीं बोलत ।

तरी माझी चिंता तुमचे चित । वाहेलच कीं ॥ २०॥

आपलेंची बोले वाउगें । त्याची संपादणी करणें लागे ।

परंतु काहीं सांगणें नलगे । न्यून तें पूर्ण करावें ॥ २१॥

हें तों प्रीतीचें लक्षण । स्वभावेंची करी मन ।

तैसे तुम्ही संतसज्जन । मायेबाप विश्वाचे ॥ २२॥

माझा आशय जाणोनी जीवें । आतां उचित तें करावें ।

पुढें कथेसि अवधान द्यावें । म्हणे दासानुदास ॥ २३॥

इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे

श्रोतेस्तवननाम समास सहावा ॥ ६॥

समास सातवा : कवेश्वरस्तवन

॥ श्रीराम् ॥

आतां वंदूं कवेश्वर । शब्दसृष्टीचेईश्वर ।

नांतरी हे परमेश्वर । वेदावतारी ॥ १॥

कीं हे सरस्वतीचें निजस्थान । कीं हे नाना कलांचें जीवन ।

नाना शब्दांचें भुवन । येथार्थ होये ॥ २॥

कीं हे पुरुषार्थाचें वैभव । कीं हे जगदीश्वराचें महत्व ।

नाना लाघवें सत्कीर्तीस्तव । निर्माण कवी ॥ ३॥

कीं हे शब्दरत्नाचे सागर । कीं हे मुक्तांचे मुक्त सरोवर ।

नाना बुद्धीचे वैरागर । निर्माण जाले ॥ ४॥

अध्यात्मग्रंथांची खाणी । कीं हे बोलिके चिंतामणी ।

नाना कामधेनूचीं दुभणीं । वोळीं श्रोतयांसी ॥ ५॥

कीं हे कल्पनेचे कल्पतरु । कीं हे मोक्षाचे मुख्य पडीभरु ।

नाना सायोज्यतेचे विस्तारु । विस्तारले ॥ ६॥

कीं हा परलोकींचा निजस्वार्थु । कीं हा योगियांचा गुप्त पंथु ।

नाना ज्ञानियांचा परमार्थु । रूपासि आला ॥ ७॥

कीं हे निरंजनाची खूण । कीं हे निर्गुणाची वोलखण ।

मायाविलक्षणाचे लक्षण । ते हे कवी ॥ ८॥

कीं हा श्रुतीचा भावगर्भ । कीं हा परमेश्वराचा अलभ्य लाभ ।

नातरी होये सुल्लभ । निजबोध कविरूपें ॥ ९॥

कवि मुमुक्षाचें अंजन । कवि साधकांचें साधन ।

कवि सिद्धांचें समाधान । निश्चयात्मक ॥ १०॥

कवि स्वधर्माचा आश्रयो । कवि मनाचा मनोजयो ।

कवि धार्मिकाचा विनयो । विनयकर्ते ॥ ११॥

कवि वैराग्याचें संरक्षण । कवि भक्तांचें भूषण ।

नाना स्वधर्मरक्षण । ते हे कवी ॥ १२॥

कवि प्रेमळांची प्रेमळ स्थिती । कवि ध्यानस्थांची ध्यानमूर्ति ।

कवि उपासकांची वाड कीर्ती । विस्तारली ॥ १३॥

नाना साधनांचे मूल । कवि नाना प्रेत्यांचें फळ ।

नाना कार्यसिद्धि केवल । कविचेनि प्रसादें ॥ १४॥

आधीं कवीचा वाग्विलास । तरी मग श्रवणीं तुंबळे रस ।

कविचेनि मतिप्रकाश । कवित्वास होये ॥ १५॥

कवि वित्पन्नाची योग्यता । कवि सामर्थ्यवंतांची सत्ता ।

कवि विचक्षणाची कुशलता । नाना प्रकारें ॥ १६॥

कवि कवित्वाचा प्रबंध । कवि नाना धाटी मुद्रा छंद ।

कवि गद्यपद्यें भेदाभेद । पदत्रासकर्ते ॥ १७॥

कवि सृष्टीचा आलंकार । कवि लक्ष्मीचा शृंगार ।

सकळ सिद्धींचा निर्धार । ते हे कवी ॥ १८॥

कवि सभेचें मंडण । कवि भाव्याचें भूषण ।

नान सुखाचें संरक्षण । ते हे कवी ॥ १९॥

कवि देवांचे रूपकर्ते । कवि ऋषींचें महत्त्ववर्णिते ।

नाना शास्त्रांचें सामर्थ्य ते । कवि वाखाणिते ॥ २०॥

नस्ता कवीचा व्यापार । तरी केंचा अस्ता जगोद्धार ।
महणौनि कवि हे आधार । सकळ सृष्टीसी ॥ २१ ॥
नाना विद्या ज्ञातृत्वकांहीं । कवेश्वरेंविण तों नाही ।
कवीपासून सर्वही । सर्वज्ञता ॥ २२ ॥
मागां वाल्मीक व्यासादिक । जाले कवेश्वर अनेक ।
तयांपासून विवेक । सकळ जनासी ॥ २३ ॥
पूर्वी काव्यें होती केलीं । तरीच वित्पती प्राप्त झाली ।
तेणे पंडिताआंगीं बाणली । परम योग्यता ॥ २४ ॥
ऐसे पूर्वी थोर थोर । जाले कवेश्वर अपार ।
आतां आहेत पुढें होणार । नमन त्यांसी ॥ २५ ॥
नाना चातुर्याच्या मूर्ती । किं हे साक्षात् बृहस्पती ।
वेद श्रुती बोलों म्हणती । ज्यांच्या मुखें ॥ २६ ॥
परोपकारकारणें । नाना निश्चय अनुवादणें ॥
सेखीं बोलीले पूर्णपणें । संशयातीत ॥ २७ ॥
कीं हे अमृताचेमेघ वोळले । कीं हे नवरसाचे वोघ लोटले ।

नाना सुखाचे उचंबळले । सरोवर हे ॥ २८॥

कीं हे विवेकनिधीचीं भांडारें । प्रगट जालीं मनुष्याकरें ।

नाना वस्तूचेनि विचारें । कोंदाटले हे ॥ २९॥

कीं हे आदिशक्तीचें ठेवणें । नाना पदार्थास आणी उणें ।

लाधलें पूर्व संचिताच्या गुणें । विश्वजनासी ॥ ३०॥

कीं हे सुखाचीं तारुवें लोटलीं । आक्षै आनंदे उतटलीं ।

विश्वजनास उपेगा आलीं । नाना प्रयोगाकारणे ॥ ३१॥

कीं हे निरंजनाची संपत्ती । कीं हे विराटाची योगस्थिती ।

नांतरी भक्तीची फळश्रुती । फळास आली ॥ ३२॥

कीं हा ईश्वराचा पवाड । पाहातां गगनाहून वाड ।

ब्रह्मांडरचनेहून जाड । कविप्रबंदरचना ॥ ३३॥

आतां असो हा विचार । जगास आधार कवेश्वर ।

तयांसी माझा नमस्कार । साष्टांग भावें ॥ ३४॥

इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे कवेश्वरस्तवननाम

समास सातवा ॥ ७॥

समास आठवा : सभास्तवन

॥ श्रीराम् ॥

अतां वंदूं सकळ सभा । जये सभेसी मुक्ति सुल्लभा ।

जेथें स्वयें जगदीश उभा । तिष्ठतु भरें ॥ १॥

श्लोक ॥ नाह । म् वसामि वैकुंठे योगिनां हृदये रवौ ।

मद्भक्ता यत्र गायन्ति तत्र तिष्ठामि नारद ॥

नाहीं वैकुंठीचाठाई । नाहीं योगियांचा हृदई ।

माझे भक्त गाती ठाई ठाई । तेथें मी तिष्ठतु नारदा ॥ २॥

याकारणें सभा श्रेष्ठ । भक्त गाती तें वैकुंठ ।

नामघोषें घडघडाट । जयजयकारें गर्जती ॥ ३॥

प्रेमळ भक्तांचीं गायनें । भगवत्कथा हरिकीर्तनें ।

वेदव्याख्याण पुराणश्रवणें । जेथें निरंतर ॥ ४॥

परमेश्वराचे गुणानुवाद । नाना निरूपणाचे संवाद ।

अध्यात्मविद्या भेदाभेद । मथन जेथे ॥ ५॥

नाना समाधानें तृप्ती । नाना आशंका निवृत्ती ।

चितीं बैसे ध्यानमूर्ति । वाग्विलासैं ॥ ६॥

भक्त प्रेमळ भाविक । सभ्य सखोल सात्विक ।

रम्य रसाल गायक । निष्ठावंत ॥ ७॥

कर्मसीळ आचारसीळ । दानसीळ धर्मसीळ ।

सुचिस्मंत पुण्यसीळ । अंतरशुद्ध कृपालु ॥ ८॥

योगी वीतरागी उदास । नेमक निग्रह तापस ।

विरक्त निस्पृह बहुवस । आरण्यवासी ॥ ९॥

दंडधारी जटाधारी । नाथपंथी मुद्राधारी ।

येक बालब्रह्मचारी । योगेश्वर ॥ १०॥

पुरश्चरणी आणी तपस्वी । तीर्थवासी आणी मनस्वी ।

माहायोगी आणी जनस्वी । जनासारिखे ॥ ११॥

सिद्ध साधु आणी साधक । मंत्रयंत्रशोधक ।

येकनिष्ठ उपासक । गुणब्राही ॥ १२॥

संत सज्जन विद्वज्जन । वेदज्ञ शास्त्रज्ञ माहाजन ।

प्रबुद्ध सर्वज्ञ समाधान । विमलकर्ते ॥ १३॥

योगी वित्पन्न ऋषेश्वर । धूर्त तार्किक कवेश्वर ।

मनोजयाचे मुनेश्वर । आणी दिग्वल्की ॥ १४॥

ब्रह्मज्ञानी आत्मज्ञानी । तत्त्वज्ञानी पिंडज्ञानी ।

योगाभ्यासी योगज्ञानी । उदासीन ॥ १५॥

पंडित आणी पुराणिक । विद्वांस आणी वैदिक ।

भट आणी पाठक । येजुर्वेदी ॥ १६॥

माहाभले माहाश्रोत्री । याज्ञिक आणी आग्नहोत्री ।

वैद्य आणी पंचाक्षरी । परोपकारकर्ते ॥ १७॥

भूत भविष्य वर्तमान । जयांस त्रिकालाचें ज्ञान ।

बहुश्रुत निराभिमान । निरापेक्षी ॥ १८॥

शांति क्षमा दयासील । पवित्र आणी सत्वसील ।

अंतरशुद्ध ज्ञानसील । ईश्वरी पुरुष ॥ १९॥

ऐसे जे कां सभानायेक । जेथें नित्यानित्यविवेक ।

त्यांचा महिमा अलोलिक । काय म्हणोनि वर्णावा ॥ २०॥

जेथें श्रवणाचा उपाये । आणी परमार्थसमुदाये ।

तेथें जनासी तरणोपाये । सहजचि होये ॥ २१॥

उत्तम गुणाची मंडळी । सत्वधीर सत्वागळी ।

नित्य सुखाची नव्हाळी । जेथें वसे ॥ २२॥

विद्यापात्रें कलापात्रें । विशेष गुणांची सत्पात्रें ।

भगवंताचीं प्रीतिपात्रें । मिळालीं जेथें ॥ २३॥

प्रवृत्तीआणी निवृत्ती । प्रपंची आणी परमार्थी ।

गृहस्ताश्रमीवानप्रहस्ती । संन्यासादिक ॥ २४॥

वृद्धतरुण आणी बाल । पुरुष स्त्रियादिक सकळ ।

अखंड ध्याती तमाळनीळ । अंतर्यामीं ॥ २५॥

ऐसे परमेश्वराचे जन । त्यांसी माझें अभिवंदन ।

जयांचेनि समाधान । अकस्मात बाणें ॥ २६॥

ऐंसिये सभेचा गजर । तेथें माझा नमस्कार ।

जेथें नित्य निरंतर । कीर्तन भगवंताचें ॥ २७॥

जेथें भगवंताच्या मूर्ती। तेथें पाविजे उत्तम गती।
ऐसा निश्चय बहुतां ग्रंथीं। महंत बोलिले ॥ २८॥
कल्लौ कीर्तन वरिष्ठ। जेथें होय ते सभा श्रेष्ठ।
कथाश्रवणें नाना नष्ट। संदेह मावळती ॥ २९॥
इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे सभास्तवननाम
समास आठवा ॥ ८॥

समास नववा : परमार्थस्तवन

॥ श्रीराम् ॥

आतां स्तुं हा परमार्थ। जो साधकांचा निजस्वार्थ।
नांतरी समर्थामध्ये समर्थ। योग हा ॥ १॥
आहे तरी परम सुगम। परी जनासी जाला दुर्गम।
कां जयाचें चुकलें वर्म। सत्समागमाकडे ॥ २॥
नाना साधनांचे उधार। हा रोकडा ब्रह्मसाक्षात्कार।
वेदशास्त्रीं जें सार। तें अनुभवास ये ॥ ३॥

आहे तरी चहूंकडे । परी अणुमात्र दृष्टी न पडे ।

उदास परी येकीकडे । पाहातां दिसेना ॥ ४॥

आकाशमार्गी गुप्त पंथ । जाणती योगिये समर्थ ।

इतरांस हा गुह्यार्थ । सहसा न कळे ॥ ५॥

साराचेंहि निजसार । अखंड अक्षौ अपार ।

नेऊं न सकती तश्कर । कांही केल्या ॥ ६॥

तयास नाहीं राजभये । अथवा नाहीं अग्निभये ।

अथवास्वापदभये । बोलोंच नये ॥ ७॥

परब्रह्म तें हालवेना । अथवा ठावही चुकेना ।

काळांतरी चळेना । जेथीचा तेथें ॥ ८॥

ऐसें तें निज ठेवणें । कदापि पालटें नेणे ।

अथवा नव्हे आदिक उणें । बहुतां काळें ॥ ९॥

अथवा तें घसवटेना । अथवा अदृश्य होयेना ।

नांतरी पाहातां दिसेना । गुरुअंजनेविण ॥ १०॥

मागां योगिये समर्थ । त्यांचाहि निजस्वार्थ ।

यासि बोलिजे परमार्थ । परमगुह्य म्हणौनि ॥ ११॥

जेंही शोधून पाहिला । त्यासी अर्थ सांपडला ।

येरां असोनी अलभ्य जाला । जन्मोजन्मीं ॥ १२॥

अपूर्वता या परमार्थाची । वार्ता नाहीं जन्ममृत्याची।

आणी पदवी सायोज्यतेची । सन्निधचि लाभें ॥ १३॥

माया विवेकें मावळे । सारासारविचार कळे ।

परब्रह्म तेंहि निवळे । अंतर्यामीं ॥ १४॥

ब्रह्म भासले उदंड । ब्रह्मीं बुडालें ब्रह्मांड ।

पंचभूतांचें थोतांड । तुछ्य वाटे ॥ १५॥

प्रपंच वाटे लटिका । माया वाटे लापणिका ।

शुद्ध आत्मा विवेका- । अंतरीं आला ॥ १६॥

ब्रह्मस्थित बाणतां अंतरीं । संदेह गेला ब्रह्मांडाबाहेरीं ।

दृश्याची जुनी जर्जरी । कुहित जाली ॥ १७॥

ऐसा हा परमार्थ । जो करी त्याचा निजस्वार्थ ।

आतां या समर्थास समर्थ । किती म्हणौनि म्हणावें ॥ १८॥

या परमार्थाकरितां । ब्रह्मादिकांसि विश्रामता ।
योगी पावती तन्मयता । परब्रह्मीं ॥ १९॥
परमार्थ सकळांस विसांवा । सिद्ध साधु माहानुभावां ।
सेखीं सात्विक जड जीवां । सत्संगेंकरुनी ॥ २०॥
परमार्थ जन्माचें सार्थक । परमार्थ संसारिं तारक ।
परमार्थ दाखवी परलोक । धार्मिकासी ॥ २१॥
परमार्थ तापसांसी थार । परमार्थ साधकांसी आधार ।
परमार्थ दाखवी पार । भवसागराचा ॥ २२॥
परमार्थी तो राज्यधारी । परमार्थ नाही तो भिकारी ।
या परमार्थाची सरी । कोणास द्यावी ॥ २३॥
अनंत जन्मींचें पुण्य जोडे । तरीच परमार्थ घडे ।
मुख्य परमात्मा आतुडे । अनुभवासी ॥ २४॥
जेणें परमार्थ वोळखिला । तेणें जन्म सार्थक केला ।
येर तो पापी जन्मला । कुलक्षयाकारणें ॥ २५॥
असो भगवत्प्राप्तीविण । करी संसाराचा सीण ।

त्या मूर्खाचिं मुखावलोकन । करुंच नये ॥ २६॥

भक्त्यानें परमार्थी भरावें । शरीर सार्थक करावें ।

पूर्वजांस उद्धरावें । हरिभक्ती करूनी ॥ २७॥

इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे परमार्थस्तवननाम समास
नववा ॥ ९॥

समास दहावा : नरदेहस्तवननिरूपण

॥ श्रीराम् ॥

धन्य धन्य हा नरदेहो । येथील अपूर्वता पाहो ।

जो जो कीजे परमार्थलाहो । तो तो पावे सिद्धीतें ॥ १॥

या नरदेहाचेनि लागवेगें । येक लागले भक्तिसंगें ।

येकीं परम वीतरागें । गिरिकंदरें सेविलीं ॥ २॥

येक फिरती तिर्थाटणें । येक करिती पुरश्चरणें ।

येक अखंड नामस्मरणें । निष्ठावंत राहिले ॥ ३॥

येक तपें करुं लागले । येक योगाभ्यासी माहाभले ।

येक अभ्यासयोगें जाले । वेदशास्त्री वित्पन्न ॥ ४॥

येकीं हटनिग्रह केला । देह अत्यंत पीडिला ।

येकीं देह ठाई पाडिला । भावार्थबलें ॥ ७॥

येक माहानुभाव विख्यात । येक भक्त जाले ख्यात ।

येक सिद्ध अकस्मात । गगन वोळगती ॥ ६॥

येक तेजीं तेजचि जाले । येक जळीं मिळोन गेले ।

येक ते दिसतचि अदृश्य जाले । वायोस्वरूपीं ॥ ७॥

येक येकचि बहुधा होती । येक देखतचि निघोनि जाती ।

येक बैसले असतांची भ्रमती । नाना स्थानीं समुद्रीं ॥ ८॥

येक भयानकावरी बैसती । एक अचेतनें चालविती ।

येक प्रेतें उठविती । तपोबलेंकरुनी ॥ ९॥

येक तेजें मंद करिती । येक जळें आटविती ।

येक वायो निरोधिती । विश्वजनाचा ॥ १०॥

ऐसे हटनिग्रही कृतबुद्धी । जयांस वोळल्या नाना सिद्धी ।

ऐसे सिद्ध लक्षावधी । होऊन गेले ॥ ११॥

येक मनोसिद्ध येक वाचासिद्ध । येक अल्पसिद्ध येक सर्वसिद्ध ।

ऐसे नाना प्रकारीचे सिद्ध । विख्यात जाले ॥ १२॥

येकनवविधाभक्तिराजपंथें।गेले तरले परलोकींच्या निजस्वार्थें ।

येक योगी गुप्तपंथें । ब्रह्मभुवना पावले ॥ १३॥

येक वैकुंठासगेले । येक सत्यलोकीं राहिले ।

येक कैलासीं बैसले । शिवरूप होऊनी ॥ १४॥

येक इंद्रलोकीं इंद्र जाले । येक पितृ लोकींमिळाले ।

येक ते उडगणी बैसले । येक ते क्षीरसागरी ॥ १५॥

सलोकता समीपता । स्वरूपता सायोज्यता ।

या चत्वार मुक्ती तत्त्वतां । इच्छा सेऊनि राहिले ॥ १६॥

ऐसे सिद्ध साधू संत । स्वहिता प्रवर्तले अनंत ।

ऐसा हा नरदेह विख्यात । काय म्हणौन वर्णावा ॥ १७॥

या नरदेहाचेनि आधारें । नाना साधनांचेनि द्वारें ।

मुख्य सारासारविचारें । बहुत सुटले ॥ १८॥

या नरदेहाचेनि संमंघें । बहुत पावले उत्तम पदें ।

अहंता सांडून स्वानंदे । सुखी जाले ॥ १९॥

नरदेहीं येऊन सकळ । उधरागती पावले केवळ ।

येथें संशयाचें मूल । खंडोन गेलें ॥ २०॥

पशुदेहीं नाहीं गती । ऐसे सर्वत्र बोलती ।

म्हणौन नरदेहींच प्राप्ती । परलोकाची ॥ २१॥

संत महंत ऋषी मुनी । सिद्ध साधू समाधानी ।

भक्त मुक्त ब्रह्मज्ञानी । विरक्त योगी तपस्वी ॥ २२॥

तत्त्वज्ञानी योगाभ्यासी । ब्रह्मच्यारी दिगंबर संन्यासी ।

शडदर्शनी तापसी । नरदेहींच जाले ॥ २३॥

म्हणौनी नरदेह श्रेष्ठ । नाना देहांमध्ये वरिष्ठ ।

जयाचेनि चुके आरिष्ट । येमयातनेचें ॥ २४॥

नरदेह हा स्वाधेन । सहसा नव्हे पराधेन ।

परंतु हा परोपकारीं झिजऊन । कीर्तिरूपें उरवावा ॥ २५॥

अश्व वृषभगाईं म्हैसी । नाना पशु स्त्रिया दासी ।

कृपालूपणें सोडितां त्यांसी । कोणी तरी धरील ॥ २६॥

तैसा नव्हे नरदेहो । इछा जाव अथवा रही ।

परी यास कोणी पाहो । बंधन करूं सकेना ॥ २७॥

नरदेह पांगुळ असता । तरी तो कार्यास न येता ।

अथवा थोंटा जरी असता । तरी परोपकारास न ये ॥ २८॥

नरदेह अंध असिला । तरी तो निपटचि वायां गेला ।

अथवा बधिर जरी असिला । तरी निरूपण नाहीं ॥ २९॥

नरदेह असिला मुका । तरी घेतां न ये आशंका ।

अशक्त योगी नासका । तरी तो निःकारण ॥ ३०॥

नरदेह असिला मूर्ख । अथवा फेंपर्या समंथाचें दुःख ।

तरी तो जाणावा निरार्थक । निश्चयेंसीं ॥ ३१॥

इतकें हें नस्तां वेंग । नरदेह आणी सकळ सांग ।

तेणें धरावा परमार्थमार्ग । लागवेणें ॥ ३२॥

सांग नरदेह जोडलें । आणी परमार्थबुद्धि विसलें ।

तें मूर्ख कैसें भ्रमलें । मायाजाळीं ॥ ३३॥

मृत्तिकाखाणोन घर केलें । तें माझे ऐसें दृढ कल्पिलें ।

परी तें बहुतांचें हें कळलें । नाहीं व तयासी ॥ ३४॥

मुष्यक म्हणती घर आमुचें । पाली म्हणती घर आमुचें ।

मक्षिका म्हणती घर आमुचें । निश्वयेसीं ॥ ३५॥

कांतण्या म्हणती घर आमुचें । मुंगळे म्हणती घर आमुचें ।

मुंग्या म्हणती घर आमुचें । निश्वयेसीं ॥ ३६॥

विंचू म्हणती आमुचें घर । सर्प म्हणती आमुचें घर ।

झुरळें म्हणती आमुचें घर । निश्वयेसीं ॥ ३७॥

भ्रमर म्हणती आमुचें घर । भिंगोर्या म्हणती आमुचें घर ।

आलीका म्हणती आमुचें घर । काष्ठामधें ॥ ३८॥

मार्जरें म्हणती आमुचें घर । श्वानें म्हणती आमुचें घर ।

मुंगसें म्हणती आमुचें घर । निश्वयेसीं ॥ ३९॥

पुंगळ म्हणती आमुचें घर । वाळव्या म्हणती आमुचें घर ।

पिसुवा म्हणती आमुचें घर । निश्वयेसीं ॥ ४०॥

ढेकुण म्हणती आमुचें घर । चांचण्या म्हणती आमुचें घर ।

घुंगडी म्हणती आमुचें घर । निश्वयेसीं ॥ ४१॥

पिसोळे म्हणती आमुचें घर । गांधेले म्हणती आमुचें घर ।

सोट म्हणती आमुचें घर । आणी गोंवी ॥ ४२॥

बहुत किड्यांचा जोजार । किती सांगावा विस्तार ।

समस्त म्हणती आमुचें घर । निश्चयेंसीं ॥ ४३॥

पशु म्हणती आमुचें घर । दासी म्हणती आमुचें घर ।

घरीचीं म्हणती आमुचें घर । निश्चयेंसीं ॥ ४४॥

पाहुणे म्हणती आमुचें घर । मित्र म्हणती आमुचें घर ।

ग्रामस्त म्हणती आमुचें घर । निश्चयेंसीं ॥ ४५॥

तशकर म्हणती आमुचें घर । राजकी म्हणती आमुचें घर ।

आग्न म्हणती आमुचें घर । भस्म करूं ॥ ४६॥

समस्त म्हणती घर माझें । हें मूर्खहि म्हणे माझें माझें ।

सेवट जड जालें वोझें । टाकिला देश ॥ ४७॥

अवधीं घरे भंगलीं । गांवांची पांढरी पडिली ।

मग तें गृहीं राहिलीं । आरण्यस्वापदें ॥ ४८॥

किडा मुंगी वाळवी मूषक । त्यांचेंच घर हें निश्चयात्मक ।

हें प्राणी बापुडें मूर्ख । निघोन गेलें ॥ ४९॥

ऐसी गृहांचीस्थिती । मिथ्या आत्मी आत्मप्रचीती ।
जन्म दो दिसांची वस्ती । कोठें तरी करावी ॥ ५०॥
देह म्हणावें आपुलें । तरी हें बहुतांकारणें निर्मिलें ।
प्राण्यांच्या माथां घर केलें । वा मस्तकीं भक्षिती ॥ ५१॥
रोमेमुळी किडे भक्षिती । खांडुक जात्यां किडे पडती ।
पोटामध्ये जंत होती । प्रत्यक्ष प्राण्यांच्या ॥ ५२॥
कीड लागे दांतासी । कीड लागे डोळ्यांसी ।
कीड लागे कर्णासी । आणी गोमाशा भरती ॥ ५३॥
गोविड अशुद्ध सेविती । चामवा मांसांत घुसती ।
पिसोळे चाऊन पळती । अकस्मात ॥ ५४॥
भोंगें गांधेंलें चाविती । गोंबी जळवा अशुद्ध घेती ।
विंचू सर्प दंश करिती । कानटें फुर्सी ॥ ५५॥
जन्मून देह पाळिलें । तें अकस्मात व्याघ्रें नेलें ।
कां तें लांडर्गींच भक्षिलें । बळात्कारें ॥ ५६॥
मूषकें मार्जरें दंश करिती । स्वानें अश्वें लोले तोडिती ।

रीसैं मर्कटें मारिती । कासावीस करूनी ॥ ५७॥

उष्टरें डसोन इचलिती । हस्थी चिडूँन टाकिती ।

वृषभटोचून मारिती । अकस्मात् ॥ ५८॥

तश्कर तडतडां तोडिती । भूतें झडपोन मारिती ।

असो या देहाची स्थिती । ऐसी असे ॥ ५९॥

ऐसैं शरीर बहुतांचें । मूर्ख म्हणे आमुचें ।

परंतु खाजें जिवांचें । तापत्रें बोलिलें ॥ ६०॥

देह परमार्थी लाविलें । तरीच याचें सार्थक जालें ।

नाहीं तरी हें वेर्थची गेलें । नाना आघातें मृत्यपंथें ॥ ६१॥

असो जे प्रपंचिक मूर्ख । ते काये जाणती परमार्थसुख ।

त्या मूर्खांचें लक्षण कांहीं येक । पुढे बोलिलें असे ॥ ६२॥

इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे

नरदेहस्तवननिरूपणनाम समास दहावा ॥ १०॥

॥ दशक पहिला समाप्त ॥